

ناستامهیا شیخ
عهسكهریی ئاقتهپی

شیخ محمهد عهسكهریی ئاقتهپی

«ژیان و بهرهم»

۱۸۹۸-۱۹۵۲

■ شیخ محمهدی عهسكهریی ئاقتهپی کییه؟

محمهد عهسكهریی ئاقتهپی - ههروهك ژ ناسنامهیا بارئ كهسایهتیی وی دهیته زانین- ل دووماهیین سهردهمی عوسمانی ل سالا ۳۱۶میش / ۱۸۹۸از ل گوندئ ئاقتهپی سهر بارئیرکی (چنار) ل ویلایهتا دیاربهکرئ هاتییه دونیایی، و د سهردهمی کوماریدا ناسناقئ بنهمالی ب ناقئ (ئیشق - Işık) ئانکو (پروناهی) هاته گهۆرین، لهورا ب ناسناقئ (محمهد عهسكهری ئیشق) ژئ دهاته نیاسین. ئه کورئ بچووکی بابئ خوه بوو و ژ بهر حهز وقیانا وی بو مالباتا پیغهمهبری ناقئ (عهسكهری) ل سهر دانا وهك ئاماژه بو ئیمام (حهسهنی کورئ عهلیی عهسكهری- م. ۲۶۰میش / ۸۷۴ز) کو ئیمامی یازدئ یئ شیعهیانه. و ناقئ دایکا ئهوی (ئهسما)یه^(۱).

خواندنا خوه یا دهستیپکی ل مهدرهسهیا ئاقتهپی ل دهق بابئ خوه خواندییه، سیره و فیهق و حهدیس و زانستین سووفیگهریی خواندینه، پشتی بابئ وی ل سالا ۱۹۱۰ مری برایی وی یئ مهزن (محمهد کهرهلائی) ب کارئ پهروهدهکرنا وی رابوویه و دهرس بو گوتینه و فییری زمانین عهرهبی و فارسی کریه، تهنانهت دهمی کهرهلائی فهرههنگوکا خوه یا ب ناقئ (مهرصهه ئهلهطفال) دانای مههرم ژ نقیسینا ئهوی بو برایی خوه عهسكهری بوو داکو باش فییری زمانی فارسی ببیت^(۲). عهسكهری ب خوه د هوزانا خوهدا بهحسئ قهنجیین برایی خوه ل سهر كهسایهتیا خوه دکهت و دبیزیت ئهوی جهئ دایک و بابین وی گرتبوون و رپهیریا وی دژیانی دا دکر، دهمی دبیزیت :

ئه‌دیب و عالم و شاعر فه‌ریده
دقی عه‌صریده بی مثل و وه‌حیده
د جایئ دهی و باقی خوهی کرمن
د ئیشی دین و دونیا ره‌هه‌بری من^(۳)

«ئه‌گهر زمانی فارسی د دونیاییدا رابا و
که‌سی فارسیزان د دونیاییدا نه‌مابیه،
عه‌سكهری دشیا سهرژنوی ئه‌قی زمانی
داریژته‌قه»

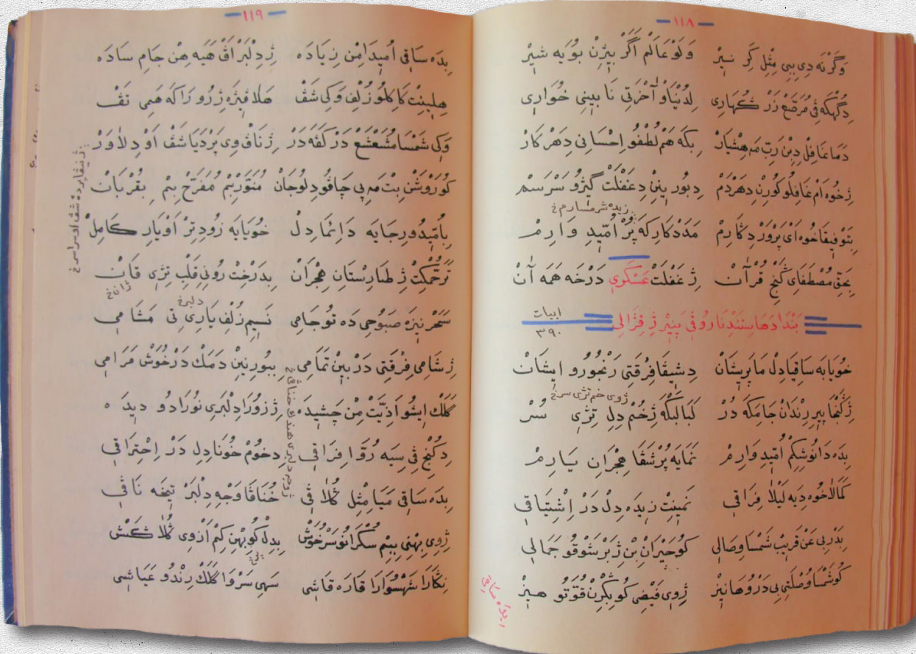
دزایننا زمانی فارسیدا عسکری گهلهك شارهزا بوو،
تهنانهت دهاته گوتن كو «تهگهز زمانی فارسی د دونیاییدا
راببا و كهسنی فارسیزان د دونیاییدا نه مابایه، عسکری
دشیا سه رژنوی ئەقی زمانی دارژیتهقه»^(۷).

هه چهنده كو عسکری شیخزاده بوو و زانستی
تهسهووونی خواند بوو، لئ ل دویف سه ردهمی خوه
كهسهكن موردن و نووخواز بوو، و ژلایین جلوه بگانه
ئهو کولاف (شهبهقه) دکره سه رئ خوه و ربهین خوه
دتراشین و چاکیت و بهنته لون دکرته بهرخوه، ئانكو
شاشك و كورك نه دكرنه بهرخوه و دگوت: «ئز نه
شیخم لئ ژمالباتا شیخانم». له روا گهلهك جاران لومه
و گلهیی ژلایین خهلك و درویشین تهکیهیا وانقه ل
ئهو دهاتنه کرن، ئانكو بکارهینانا ناسناقن (شیخ)
ژ بو خوه قه بوول نه دکر و ژژیانا ده رویش و په رگالا
شیخین کلاسیکی دوور بوو، له روا ببوو جهن لومه هیان،
سه ره پای ئەقی چهندي ئەو كهسهكن زاهد و دوور ژ خوه شیین

جیهانی بوو، و ئیک ژ هه قالین ئەوی
دبیژیت : تهگهز عسکری مالی
دونیايي بو خوه کربایه خه م دا
نیقه كا دیاربه كری یا وی بیت! ل
سالا ۱۹۴۶ والین دیاربه كری (كه مال
خادملی) داخواز ژئ کر كو خوه بو
په رله مانی تورکیا به رژیتر بکهت، لئ
ئهو رهدکر و گوت: «ئز به رسقا
مالا خوه ب په رله مانی نادهم». و
هه چهنده ئەوی چ مه درهسه و
تهکیه نه بوون لئ دناق گونیدا
ئهو میهقاندرترین كهس دهاته
نیاسین و به رده وام ۳۰-۴۰ میهقان ل
كوچكا ئەوی بوون ، ئانكو كهسهكن
دونیا دیتی و مهرد بوو ^(۸).

ژلایین رهوش و سالوختانه كهسهكن ئارام و بیهنفره
و بی بهلا بوو، و په یوه نندیین ئەوی بیین چقاکی ژور باش
بوون، ههروهسا ئەو كهسهكن خودان هزرهك قه كری بوو، و
دهیته گوتن كو ئیکه م كهس بوو كچا خوه ل مه درهسه یین
فه رمی بیین حكومه تی توومار كری و د ئەوی ده میدا ئەف
كاره ژلایین كومه لگه هیقه نه دهاته قه بوولكرن ^(۹).

شیخ عسکری ماوهیه كئ ژ ژیان خوه ل گوندي
ئاقته په بووراند، و پشتی قوتابخانه یا ئاقته په یین كهفتیه ژیر
گقاشا دهسته لاتی و مالباتا ئەوی بهلاقه بووین، عسکری
ل سالا ۱۹۳۲ به رهف گوندي (ئاكنجیان) یا سه ر ب باژیتر
(ئه رغنی) چوو و ماوه یین ساله كن ل ئەویژئ نیشه تگی بوو^(۱۰)،
پاشی ل سالا ۱۹۳۳ ژبو خزمه تا له شه كریا ب خورتی چوو په
باژیتر (سروجی)، و پشتی زفرینا ژ له شه كری ل سالا ۱۹۳۴
چوو په گوندي (برسنی) یا سه ر ب ده قه را (پیران) قه و دناق
خالین خوه ژ كوردین زازا دا بنه جه بوویه و هتا دووماهیا
ژین خوه ل ئەقی گوندي مایه ^(۱۱).

بهره رهك
ژ دیوانا عقدئ دورقام

■ هه‌قژین و زارۆکین شیخ عه‌سکهری :

هه‌چهنده عه‌سکهری ژيانه‌کا کورت بووراند بوو لی چوار ژن هینابوون و یازده زارۆک هه‌بوون، و هه‌قژینین ئه‌وی ئه‌قین ل خوارئ بوون :

۱. **عه‌نهر** کچا شیخ حه‌سیبی کو دوتماما ئه‌وی بوو و دوو زاروک ژئ هه‌بوون ئه‌وژئ: مه‌شه‌ه‌دییه و دوردانه.
۲. **فاتیمه** : کو ئه‌وژئ دوتماما ئه‌وی بوو و بی زاروک مریه.
۳. **قه‌دریه** : کچا میرئ زازاییین ده‌قهره ئاگیلی (به‌در به‌گی) بوو، و چوار زارۆک ژئ هه‌بوون ئه‌وژئ : که‌ربه‌لابی.
۴. **مه‌دحیه** : کچا شیخ محمه‌د ده‌ریش کو ئیک ژ شیخین باژیرئ دیاره‌کری بوو، و پینج زارۆک ژئ هه‌بوون : مه‌شه‌ه‌دیه‌ن ، عه‌سکهری ، حه‌سه‌ن ، سه‌باحه‌ت و په‌روین^(۱).

تشتن گه‌له‌ک کارتیکن ل ژيانا شیخ عه‌سکهری کری مرنا برایی ئه‌وی شیخ که‌ربه‌لا ل ساللا ۱۹۳۹ بوو کو ل جهی بابئ ئه‌وی و په‌روه‌رده‌کارئ ئه‌وی بوو، ئه‌وی ده‌وزانه‌کییدا ب برایی خوه‌گوتیه و دبیزیت :

ل من دیسا خوه‌یا کر مثلی ده‌شتی که‌ربه‌لا غه‌م قه‌ده‌م وه‌قتا هه‌لانی که‌ربه‌لائی ئه‌ز جهان ده‌رده‌م ل قه‌لبی بی که‌سان رابوو قیامه‌ت لی چ طوووفانه ده‌ما شه‌هبازه‌فردا ئاشیان وه‌حده‌ت سه‌رایئ جه‌م^(۱)

پیزانیین دی سه‌باره‌ت ژيانا ئه‌وی هه‌تا مرنا ئه‌وی زور دکیم و بئنی ده‌یته زانین کو ل ساللا ۱۹۴۹ شیخ عه‌سکهری ب ریکا شامئ به‌ره‌ف حه‌جی چوویه.

سه‌باره‌ت مرنا شیخ عه‌سکهری هه‌می ژیدهر ریکه‌فتینه کو ئه‌و ل ساللا ۱۹۵۲ مریه^(۱)، هه‌روه‌سال سه‌ر کیلیا گورئ شیخ عه‌سکهری هاتیه دیارکن کو ئه‌و ل ساللا ۱۳۷۲/مش/۱۹۵۲ وه‌فات کریه^(۲)، له‌ورا گومان نامینیت کو مرنا ئه‌وی ل ئه‌قئ ساللا دووماهین بوو و ته‌مه‌نئ ئه‌وی ل ئه‌وی ده‌می ۵۴ ساللا بوون^(۳).

پشتی مرنا ئه‌وی زارۆکین ئه‌وی بیین بچوک ئیتیم ماینه، له‌ورا مالخالین ئه‌وی و خه‌لکی گوندی چاقدیریا ئه‌وان کرینه، و هه‌روه‌ک ماموستا (زه‌ینولعابدین زنار) دبیزیت :

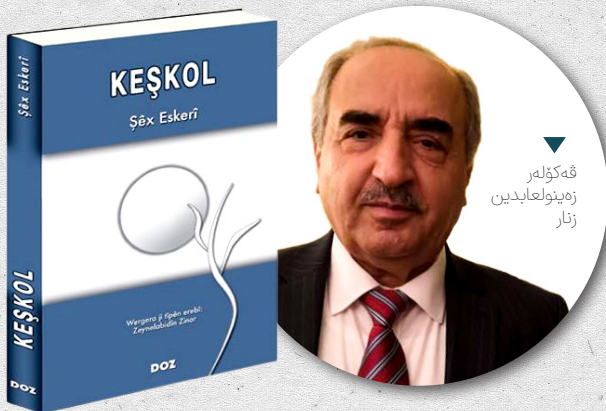
«بیرا من ده‌یته ده‌می ئه‌م ل گوندئ (برسنئ) جیرانه‌کی مه‌ ژ مالا شیخان بوو و ئیتیم بوون، له‌ورا بابئ من هه‌رده‌م دگوته دایکا من هه‌ر تشته‌کی تو چیدکه‌ی بو مالا شیخان ژئ بیه، و ته‌نانه‌ت دایکا من کو ناقئ ئه‌وی (ته‌ورات) بوو شیرئ خوه‌ ژئ دایه‌ ئیک ژ کورپن وی، و ده‌می ئه‌م مه‌زن بووین ژنوی مه‌ زانی کو ئه‌و زارۆکین دایکوبابین مه‌ چاقدیریا ئه‌وان دکرن زارۆکین شیخ محمه‌د عه‌سکهری ئاقته‌پی بوون».

■ به‌ره‌مه‌ین شیخ محمه‌دی عه‌سکهری :

شیخ محمه‌د عه‌سکهری د ته‌مه‌نئ خوه‌دا چه‌ندین به‌ره‌م ل دوپف خوه‌ هیلاینه کو هنده‌ک ژ ئه‌وان گه‌هشتینه ده‌ستی مه‌ و هنده‌کین دی هیشتا د به‌رزهنه، ژ ئه‌وان :

■ دیوانا (کشکوله‌ القلب) :

دیوانا (کشکوله‌ القلب) ب رامانا که‌شکوللا دلان ده‌یته، و که‌شکول ئه‌و پارزینکه ئه‌وا تشتین جوراوجور و په‌نگاوره‌نگ تیدا، و ئه‌ف به‌ره‌مه‌ پیکه‌تیه ژ چه‌ندین هوزانین جوراوجور کو هژمارا وان ۶۵ هوزانن و ژ ۷۸۴ دیرین هوزانان پیکه‌تینه.

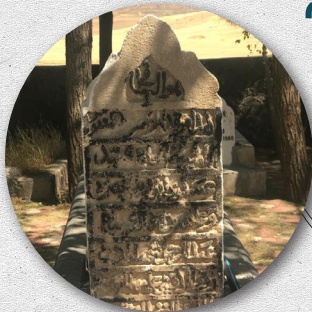

■ علمي ٺه حوالن بهرق و برووسك و باران و قهوس و قوزح :

ٺهف بهرهمي ٺهوي بهرزهيه و ههتا نوکه نههاتيه ديتن، لي ٺهو د ديوانا کهشکولدا ٺامازه دايه کو ٺهوي پهرتووکه ل ٺير ٺهفي ٺاقونيشاني ٺقيسيه، عهسکري ديٺيٺيت : «من کتابهک علمي بهرق و برووسک و باران، قهوس و قوزح کو فلان وهقتي وهها دهرکهقه و يا يي وهسان دبه»^(١٧). و تنها تشتي ٺ ٺهفي پهرتووکي گهشتيه مه سي ديٺين مهسنهوينه، کو ٺهوي ب زمانن فارسي بو پهرتووکا خوه ٺقيسيبوون.

”تشتي گهلهک
کارتٺيکرن ل ٺيانا
شيخ عهسکري کري
مرنا برايي ٺهوي شيخ
کهربهلال ساللا ١٩٣٩
بوو کو ل جهن بابي
ٺهوي و پهروهدهکاري
ٺهوي بوو“

کتابليا گوري
محمد عهسکري

ٺلايين روخساريٺه قالب و چوارچووٺه يي ن جوداجودا ب خوهفه دگريٺ وهکو چوارينه، پينچ بهندي، سيماکي، مهسنهوي، غهزل و قهسيده، و ٺيدا هوزان ب زمانن تورکي و فارسي ٺي فههاندينه، کو سي هوزان ب زمانن تورکي و سي ٺي ب زمانن فارسيه. و ٺلايين ٺافهروٺيٺه ٺي بابهٺين جواوجور ب خوهفه دگرن، مينا بابهٺين سهبر و ساقينامه، مه، زوهد، شوکر، عشق، وهسف و پيگوتن و نامهين هوزانکي کو بو ههقالين خوه هنارتينه، ههروهسال دووماهيا ديوانا ٺهويدا دوو هوزان ٺلايين کهسهکي ب ٺافي (فهقي رهسوول ٺهلهٺهسوهد) ل ساللا ١٩٥٣ ل ديوانن هاتينه زيدهکرن^(١٨).

عهسکري ٺهف بهرهمي خوه ل ساللا ١٩٣٣ ل دهمن خزمهتا لهسکري ل باٺيري سروجي ٺقيسيه، ههروهکو ٺهو بخوه ديٺيٺيت: «قهولي کو ل ٺور هاته ٺقيساندن ساللا ١٩٣٣ کانووني ساني ٢٨-٢٩ د خاطر بمينه هاتيه ٺقيساندن، وهقتا ٺهز عهسکر بووم ل سروجي»^(١٩).

ٺهف بهرهمه ل ساللا ١٩٨٨ ٺلايين ماموستا (زهينولعابدين زنار) فه ب ٺيٺين لاتيني هاتيه چاپکرن، ههروهسال ساللا ١٩٩١ ب ٺيٺين عهرهبي ٺلايين ماموستا (زهينولعابدين ٺامهدي) فه ل بهر دانهيا رهسن هاتبوو ٺقيسين و ٺهف دانهيه ل بهردهستي مهيه^(٢٠).

■ مهم و زین یا ئەحمەدی خانی :

شیخ عەسکەری د دیوانا کەشکولدا ئامازە دایە، کو ئەوی چەندین دانەیین مەم و زین یا ئەحمەدی خانی کومکرینە و ب مخابنقە دبێژیت کو زۆر کیموکاسی دناف ئەوان دانەیاندا هەبوون، لەورا ئەوی دانەیه کا راستفە کری ب دەستی خوە نقیسیە عەسکەری دبێژیت:

بالجومله كتاب و شعري كوردان
بئ قەدر دبوون ل جومله عەردان
ئەو كەتنە زیادە بەر پييان تەف
رەشبهخت وەمانە شوبهەتی شەف
تەفدا غەلەطن ژ بئ خودانی
مەنسووخن هەمی ژبەر نەزانی
مە دخوەستە كتابەكە مەم و زین
دەردەستی بكم ئەزى جگەر خوین..
ئاخر دووسى نوسخە من جفاندى
لئ هەر ل مە وان جگەر حەلاندى
كاڤا كو مەدى هەمی خەطانە
تەدگو كو صەحيح تى نەمانە
قەصدا مە بوو ئەف د هەر زەمانى
تەصحيح بكم هەچى مەزانی..^(١٨)

”ئەف بەرھەمى شیخ عەسکەری ژى بەرزەیه
و هەتا نوکە نەهاتیە دیتن“

■ عقدي دور فام :

ئەف بەرھەمە پیکهاتیه ژ چیرۆکە شیعرەکا درێژ ل سەر زمانى گیانەوهران، کو دناقبەرا (قەل و رووقى) دا هاتیە روودان، ل سەر کیشا هەزەجا شەش پینگاڤى د چوارچووڤەیهکى مەسنەویدا فەهاندىە و هەر دێرەکى سەروا خوە یا تابیەت هەیه، ئەف دیوانە ژ ١٢ بەندان پیکهاتیه و هژمارا دێرین وئ دگەهنە ٢٥٧٩ دێران، د بەندا ئیکیدا بەحسێ پەسن و مەدحا خودایى مەزن دکەت و بەندى دووی بەحسێ پەسن و نەعتا پیغەمبەریه، و بەندا سیی دەر بارەى بابەتێ مەى و مەگێر و ساقینە و ل ژێر ناڤونیشانى (ساقینامە)

هاتیه بەحس کرن، و ئەگەر و مەبەست ژ نقیسینا دیوانا عقدي دور فام د بەندین ٤-٥ دا دایە دیارکرن، و هەر دبەندى پینجیدا بەحسێ جوداهییان دناقبەرا قەنج و خەرابیى و گوتنا باش و خراب کریه، د بەندى ٦-٧ دا بەحسێ رەوشا شیخ و دەرویشان دکەت و ئەگەرین هەلبزارتن چیرۆکا ئەفان هەردوو گیانەوهران دکەت، و بەندین ٨-١٢ ب دروستى ل سەر قەگیڕانا روودانین چیرۆکا قەل و رووقى قەدگێریت.

ئەف بەرھەمى شیخ عەسکەری وەك فابل دەیتە ل قەلمدان، و هەر وەکو بەرى نوکە مە ل پشکا ئیکیدا دیار کری د بنەرەتدا ئەف چیرۆکە چیرۆکەکا بیانى- ئەوروپییە و یا هوزانقانى فەرەنسى (لافونتينى) یه، لئ شیخ عەسکەری ئەف چیرۆکە ب شیۆهیهکى نەراستەوخو وەرگرتیه، و هەرچەندە هزر و ناڤەرۆکا ئەوئ وەکو خوە وەرگرتیه، لئ شایه ئەقنى فابلى ب داهینانەکا نویتەر د قالیى چیرۆکە شیعرەکا درێژ و بەرفرەه کو هژمارا دێرین ئەوئ ژ ٢٥٠٠ دێران تیپەرپیه بڤهینیت، ئانکو شایه ژ ئەوئ چیرۆکا کورت کو دبەرەتدا ب شیعر هاتیه نقیسین چیرۆکەکا درێژ بنقیسیت و ئەف داهینانەکا نوویه، لەورا دبیتە ئیکەمین و مەزنترین فابلنقیس د ئەدەبیاتا کوردیدا کو بەرھەمى ئەوی هەمى فابل بیت.

”شیخ عەسکەری د
دیوانا کەشکولدا ئامازە
دایە، کو ئەوی چەندین
دانەیین مەم و زین یا
ئەحمەدی خانی
کومکرینە“

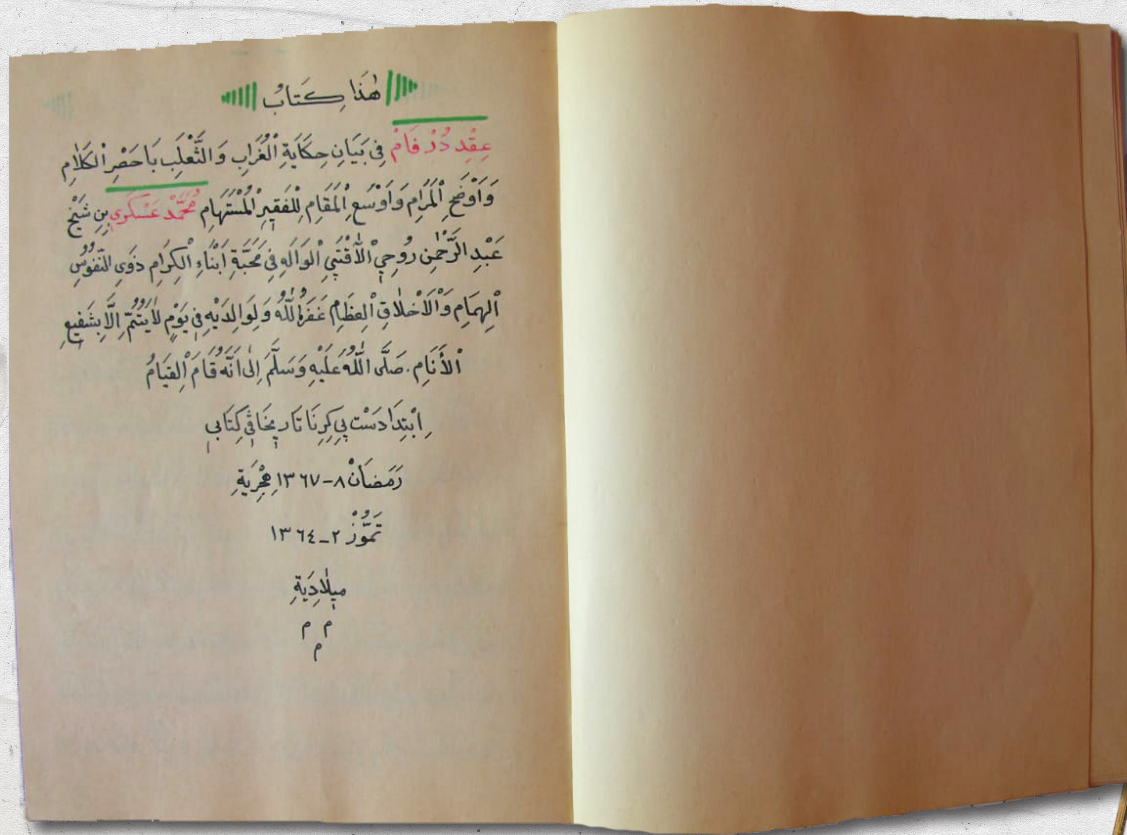
▼
هوزانقانى
فەرەنسى
لافونتين

پهراویز:

۱. وینهی ناساما باری کهسایهتیا وی دقن گوتارتدا هاتیه بهلاقرن.
۲. چاقپیکهفتن لگهل فهیم ئیشق کورئ شیخ عبیدولاه کورئ شیخ فهیم کورئ شیخ سیراجهددینی ئاقتیهی ل ۲۰۲۱/۶/۲۹ ب ریکا تمهفونئ. ئاقبیری ل سالا ۱۹۶۱ هاتیه دونیایی و ب کارئ روزنامهفانی و سیاسهتن رادییت، و ل چندین دهرگههین تمهفریونی کار کره، نوکه ل وهلاتی بهلجیکا دژیت.
۳. محهمد عسکریی ئاقتیهی، عقدئ دورقام (دهستخهت) ل ۵۳.
4. Cihat BAKIRHAN, ŞEYH ASKERİ (HAYATI VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ), DOKTORA SEMINERİ, HARRAN ÜNİVERSİTESİ, SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, ŞANLIURFA – 2019, s.5.
5. Abdulvahap Yıldız, Cihat BAKIRHAN, Seyh Muhammed Askeri 1898-1952 sufi sayir- Diyarbrkir,

s.3-4. فهکولیهکا نمهلاقوری

۱. چاقپیکهفتن ل گهل شیخ محهمد کهریهلا کورئ شیخ محهمد عسکری ل ۲۰۲۱/۸/۱۵ ل باژیری دیاربهکری. ئاقبیری برازیی شیخ کهریهلائی. ل سالا ۱۹۴۷ هاتیه دونیایی و نوکه ل گوندئ برسنئ ژیت.
7. Cihat BAKIRHAN, ŞEYH ASKERİ (HAYATI VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ), s.10.
8. Zeynelabidin Zinar, ARŞİVA ŞEXÉN AXTEPEYÉ... b.198; Cihat BAKIRHAN, ŞEYH ASKERİ (HAYATI VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ), s.10.
۹. چاقپیکهفتن لگهل شیخ محهمد کهریهلا کورئ شیخ محهمد عسکری ل ۲۰۲۱/۸/۱۵ ل باژیری دیاربهکری. ئاقبیری برازیی شیخ کهریهلائی. ل سالا ۱۹۴۷ هاتیه دونیایی و نوکه ل گوندئ برسنئ ژیت.
۱۰. محهمد عسکریی ئاقتیهی، دیوانا کشکوله القلب (دهستخهت) ل ۲۷. دانیهکا فوتوکوبی ل دهف فهکوله ری پاراستیه.
۱۱. بو نومونه بنیره: Zeynelabidin Zinar, ARŞİVA ŞEXÉN AXTEPEYÉ b.194; Pertev Isik, Aktepe Medresei, s.76.
۱۲. سرهدان بو کورئ شیخ عسکری ل گوندئ (چوولی) ل دیاربهکری ل ۲۰۲۱/۸/۱۶.
۱۳. چاقپیکهفتن لگهل ماموستا زهینولعابدین زنار ل ۲۰۲۱/۷/۲۵.
۱۴. د پهراویزهکیدا نهقی هوزانفانی ئهف دهقه ب زمانئ فارسی نقیسه:» از برای این کتاب کشکولست من یک دو مثنوی نویسم. ناظم فقی رسول الأسود تاریخ ۱۹۵۳ میلادیه». بنیره: شیخ محهمد عسکری، کشکوله القلب، ل ۹۸.
۱۵. ههمان زیده، ب ۲۵.
16. Zeynelabidin Zinar, ARŞİVA ŞEXÉN AXTEPEYÉ b.55.
۱۷. شیخ محهمد عسکری، کشکوله القلب، ل ۷۸.
۱۸. ههمان زیده، ل ۸۵-۸۶.

دهستیککا
دیوانا عقدئ دورقام